

Vrije Hogeschool: snoeien, spitten, schoffelen en vooral zaaien

De Vrije Hogeschool te Driebergen bestaat 30 jaar. Al die tijd streeft deze onderwijsinstelling ernaar een echte 'vrije' hogeschool te zijn. Dat dat niet meevalt en dat het momenteel nodig is de bakens te verzetten, beschrijft Michiel ter Horst.

Michiel ter Horst

Voorzitter curatorium Vrije Hogeschool

Let's make things matter was de naam van het lustrumsymposium van de Vrije Hogeschool, dat in het pinksterweekend in mei in Driebergen werd georganiseerd, over het vraagstuk van de interesse in het onderwijs. In de Vrije Hogeschool leren studenten tussen de 17 en 27 jaar een brug te slaan tussen hun eigen interesse en hun studie- of beroepskeuze. De vraag is: hoe maak je onderwijs interessant, hoe kun je bij jezelf interesse opwekken, wat is het geheim van echte interesse? Aan de hand van deze vragen zijn belangrijke deskundigen uit het onderwijsveld bijeengebracht voor het symposium. In het voorjaar zindert het in de gangen van de Vrije Hogeschool, want de laatste projectperiode is begonnen. Eén projectgroep heeft de stoute schoenen aangetrokken en is op pad gegaan: 400 km te voet door Frankrijk om de kathedraal van Chartres te bereiken. Misschien zullen zij iets in Chartres ontdekken wat alle automobilisten en touringcarreizigers daar nog niet hebben kunnen vinden. Misschien ontstaat ware interesse doordat je te voet op je doel afgaat.

Driedubbele rol

Met Pasen 1972 verhuisde de Vrije Hogeschool (VH) onder leiding van Bernard Lievegoed en Ernst Amons van haar overbruggingslocatie, het vroegere huis van het NPI Instituut voor Organisatieontwikkeling in Zeist, naar De Reehorst in Driebergen. Dit is in feite ook het moment dat De Reehorst voor de antroposofische beweging in Nederland beschikbaar kwam, althans gedurende avonden, weekenden en vakantieperiodes. Daarmee begon de VH haar door Lievegoed bewust beoogde driedubbele rol: ontwikkelingsimpuls voor de jeugd, poging tot vernieuwing van het tertiaire onderwijs en tevens cultuurcentrum voor de antroposofische beweging.

Inmiddels treft men op De Reehorst een groot aantal initiatieven, met elk een eigen bestuur, elk een eigen koers en elk op zijn vakgebied een eigen invloed in de maatschappij. Gezamenlijkheid tussen deze instellingen op De Reehorst is er alleen in de antroposofische verworteling en in de goede nabuurschap op dit uniek fraaie landgoed. In de toekomst zou kunnen worden samengewerkt aan een gezamenlijke uitstraling als cultuurcentrum.

De poging tot vernieuwing van het onderwijs is geen werkelijkheid geworden op de wijze die Lievegoed voor ogen stond. Hij wilde het tertiaire onderwijs vernieuwen en concipieerde de VH als bijzondere instelling van hoger onderwijs. De VH was volgens de oorspronkelijke statuten zelfs ingedeeld in een aantal faculteiten. Lievegoed slaagde erin om uit heel Europa ongeveer zeventig hoogleraren met antroposofische achtergronden bijeen te brengen in de zogenaamde 'Vrije Europese Academie van Wetenschappen'. Daaruit is later de Universität Witten-Herdecke voortgekomen, nadat grote Duitse industriëlen en bankiers hun schouders eronder gezet hadden. Voor een dergelijk ambitieus plan ontbraken in Nederland ten enenmale de financiële en spirituele reserves. Achtereenvolgens hebben Bernard Lievegoed, Cees Zwart en Jeroen Lutters als leiding van de Vrije Hogeschool dit moeten ervaren bij hun pogingen in deze richting. Wel degelijk succesvol was de VH bij het vernieuwen van de individuele studietrajecten van de studenten die de VH bezochten. Het kan altijd nog beter en ik ontken niet dat er

teleurstellingen geweest zijn, maar voor het leeuwendeel van de oud-studenten geldt dat de VH hun studiekeuze en hun studiehouding diepgaand en in positieve zin beïnvloed heeft, zoals mij onlangs nog voor de zoveelste maal door een oud-student, die ik in een Amsterdams café aantrof, verzekerd werd.

Probleem-gestuurd onderwijs

De grote onderwijsvernieuwing in het tertiaire onderwijs in de door Lievegoed nagestreefde richting heeft plaatsgevonden door de invoering van het probleem-gestuurde onderwijs. Tegelijkertijd vond er ook in het Voortgezet Onderwijs een revolutie plaats door de invoering van de Tweefasen-structuur en het Studiehuis. Iedereen weet dat een zó groot project niet zonder problemen kan worden ingevoerd en in de kranten worden de problemen natuurlijk breed uitgemeten. Echter, de problemen ontstaan niet voornamelijk door het Studiehuis als laboratorium van kennisverwerving, maar doordat het Studiehuis door de politiek op de valreep nog met extra vakken en examens is opgezadeld.

In de reeks gesprekken die wij met schooldecanen voeren, komt een heel ander beeld naar voren. Waar het om gaat is dit: voor het eerst in de geschiedenis is openbaar onderwijs gebaseerd op de ontwikkelingswil van het individuele wezen van de leerling. Dit is een fundamentele omwenteling. Het vertrekpunt van deze onderwijsvorm ligt in de individuele impulsen van de leerlingen. Vanzelf-sprekend levert dat problemen op en zijn er ook slechte ervaringen met het Studiehuis. Toch groeit de nieuwe generatie leraren die het Studiehuis goed kunnen hanteren en daarmee groeit het aantal leerlingen dat het Studiehuis in positieve zin doorloopt. Trouwens, ook door andere oorzaken zijn de premissen van de nu bij de VH aankomende studenten grondig veranderd in vergelijking met dertig jaar geleden.

1. Het idee van *een studiekeuzetraject* is iets gewoons geworden. Het Studiehuis kent een vierjarig traject van Loopbaan Oriëntatie Begeleiding, compleet met studie-punten, cd-rom's, begeleidingsdossiers en persoonlijke gesprekken. Voor de leerlingen is dit helemaal gratis. Het studiekeuze-vraagstuk is niet meer zoals vroeger het gat in de markt voor de VH.

2. Het idee van *een jaar wat anders* is iets gewoons geworden. Tussen 25% en 50% van de scholieren gaat na het eindexamen een jaar iets anders doen. Buitenlandjaren en oriëntatiejaren rijzen als paddestoelen uit de grond.

3. Het idee van *een oriëntatiejaar* is iets gewoons geworden aan universiteiten en hogescholen. Het Algemeen Propedeutisch Jaar aan de VH biedt heel veel meer dan de andere oriëntatie-jaren, maar is navenant duurder.

4. Het idee over *de vernieuwing van het onderwijs in de richting van ontwikkeling en zelfopvoeding* is iets gewoons geworden. Ook dat kunnen de leerlingen aan moderne scholen gratis krijgen, binnen het kader van het gewone onderwijs.

Voor Lievegoed waren de genoemde vier punten slechts de buitenkant van zijn verhaal. Het waren de punten waarmee hij naar buiten trad; zij vormden de brug, waarmee de VH kon aansluiten bij de markt van de maatschappelijke behoeften, zodat er ook voldoende studenten naar de VH wilden komen. In wezen reikte het eigenlijke ideaal van Lievegoed veel verder. Eenmaal op de VH ontdekten de studenten dan ook dat het om iets diepers gaat; iets wat met anderen samen een gemeenschap bouwt; iets wat geheimzinnige lagen in het hart aanraakt en een verbinding legt met de omringende wereld; iets wat voor de hele verdere levensloop een vonk van ontwikkeling op gang brengt.

Glasheldere uitleg

Telkens als Lievegoed sprak over *innerlijke ontwikkeling* en *een rijk innerlijk leven* doelde hij in wezen op het leggen van contact tussen het gewone dagbewustzijn en een diepere dimensie in jezelf. Hij sprak in dit verband over het wekken van de *tweede mens* in jezelf. In zijn colleges over de ontwikkeling van psychologische mensbeelden legde Lievegoed dit soort dingen glashelder uit aan de studenten. Hij appelleerde daarmee aan hun diepste wezen. Maar de tijdgeest verdroeg het toen nog niet om zulke zaken bij de werving van

nieuwe studenten in de publiciteit te brengen. Hier liggen nieuwe kansen voor de VH. In de laatste decennia is de maatschappij veel opener geworden voor spirituele stromingen, hetgeen niet alleen gevaren van oppervlakkigheid en commercialisering meebrengt, maar ook nieuwe mogelijkheden. Tegenwoordig zou de Vrije Hogeschool vrijmoediger in de publiciteit kunnen treden met de spirituele dimensie van haar pedagogie.

Twee grondverlangens leven in jonge mensen. Het ene is het verlangen om te genieten van wat de wereld te bieden heeft en om jezelf te laten zien; het verlangen om je te manifesteren, om nuchter te presteren en sterk te zijn. Het andere verlangen is naar binnen gericht; is de behoefte om iets te vinden wat je in de buitenwereld niet kunt vinden, verbonden met vraag *of de geest bestaat en iets is wat je kunt ervaren*, het verlangen om zicht te krijgen op je eigenlijke bestemming. Het ene is de actieve weg, het andere de meditatieve. In de ademende verbinding tussen beide wegen krijgt het leven diepgang en kunnen vriendschappen en gemeenschaps-vorming een heel andere dimensie krijgen.

Het is onmogelijk om adequaat te definiëren wat de geest is. Ook is het onderzoek naar de ware aard van de materie nog steeds niet afgerond. Toch kunnen wij in de praktijk van het leven ervaren dat de mens zelf de bewuste verbinding tussen geest en materie is. Alleen liggen er talloze blokkades in die verbindingsweg tussen materie en geest. De hand van de schilder beeft wel eens, bijvoorbeeld door de angst, schuld of schaamte, die kunnen optreden als je iets in de wereld wilt zetten. Op dezelfde wijze kennen wij allen de weerstand van leugen, illusie, gehechtheid, als wij de waarheid willen zien. Of wij kunnen geblokkeerd worden door jalousie, arrogantie, agressie, luiheid, hebzucht, verslaving of seksuele fantasieën, om het eens in de termen van de klassieke zeven hoofdzonden uit te drukken. Door de grootste schrijvers uit de klassieke en moderne filosofie, uit de psychologie en uit alle wereldgodsdiensten zijn talloze inzichten en oefeningen aangereikt om dit soort hindernissen op te ruimen. Helaas worden deze uit de lesprogramma's van gewone scholen zorgvuldig weggehouden, omdat men de neutrale status van de school niet ter discussie wil stellen.

Werkterrein

Voor de Vrije Hogeschool ligt hier een belangrijk werkterrein. Onder jonge mensen is er een diep verlangen om vraagstukken van goed en kwaad bespreekbaar te maken, mits op inspirerende en niet-dogmatische wijze. Juist omdat de grote schrijvers uit alle filosofieën en uit alle wereldgodsdiensten hierover geschreven hebben, is het mogelijk om hun oefeningen en gedachten vrij en ondogmatisch in het lesprogramma op te nemen. Het gaat om grote kunstwerken als Faust, Divina Commedia, Parzival, maar ook de Matthäus Passion, of de kathedraal van Chartres, of om schrijvers als Plato en Aristoteles, Shakespeare, of tegenwoordig Campbell, Thich Nhat Hanh, Jaworsky en niet te vergeten Rudolf Steiner. Natuurlijk is het niet de bedoeling om zulke stof als leerstof te gebruiken, maar als onderzoekstof, oefenstof en inspiratiebron voor de concrete vragen van concrete studenten.

Hier zijn wij aangeland bij de werkwijze en de doelstellingen van de Vrije Hogeschool.

1. Wij willen onze studenten helpen om in hun geestelijke, sociale en maatschappelijke omgeving hun individuele bestemming te vinden. Het gaat erom je eigen spoor, je eigen rode draad te vinden; blokkades op te ruimen; in elke crisis kansen te herkennen. Misschien lukt het zelfs om naar je innerlijke stem te luisteren en in je biografie de werking van je eigen diepere zelf te leren zien. Het gaat hier om de vraag: *wie ben ik?*
2. Naast de aandacht voor innerlijke inspiratiebronnen, als in het vorige punt bedoeld, is het essentieel om de grote inspiratiebronnen van onze cultuur te leren kennen. Met behulp van wezenlijke gedachten die uit de omgeving komen, kun je een rijk innerlijk leven verzorgen, maar uiteindelijk gaat het om wat je zelf denkt: *welke gedachten gaan door mij heen?*
3. Al doende, spelenderwijs in trainingsgroepen, projecten en vaklessen gemeenschappen vormen en de sociale omgang verzorgen; daarin vermogens wekken, zoals respect voor anderen in woorden en gebaren; anderen erkennen en herkennen in wie zij zijn; de zorg

voor vriendschappen. Hier gaat het om de vraag: *wat ervaar ik als gevoelens?*

4. Ankeren in de omgeving, bijvoorbeeld door boomsoorten, technieken, of bouwstijlen te leren onderscheiden, maar ook door zorgvuldig om te gaan met je tijd en met je spullen. Een heel belangrijk aspect is de ondernemerstraining, waarin je zorgvuldig leert omgaan met je wil en die hanteerbaar leert maken. Daar hoort ook bij: concrete stappen zetten in je studiekeuze en je toekomstplan. Hier gaat het om de vraag: *wat wil ik werkelijk?*

Intussen moeten wij constateren dat de VH functioneert in een veranderde omgeving. Het werd al gezegd: 25% tot 50% van de leerlingen van scholen die wij bezochten gaat tegenwoordig een tijd naar het buitenland of gaat iets anders doen alvorens verder te studeren. Het lijkt verstandig om daarop in te spelen en instroom en uitstroom mogelijk te maken bij elk van de drie trimesters van het Algemeen Propedeutisch Jaar. In elk trimester wordt een groot cultureel meesterwerk als inspirerend thema gekozen. Het thans aanwezige onderscheid met een ander onderwijsaanbod van de VH, de driemaandse Heroriëntatiecursus, kan daarmee vervallen. Wij constateren een groeiende vraag naar een Heroriëntatiecursus voor ouderen en wij zullen daarmee gaan experimenteren. Door de goede ervaringen in de Heroriëntatiecursussen met het vierdaagse weekritme – veel studenten gaan twee dagen werken voor hun levensonderhoud – ligt het voor de hand dit over de hele linie over te nemen. Dit alles is nog volop in bespreking en de besluitvorming is nog niet afgerond. Toch wil ik naar aanleiding van het lustrum duidelijk maken dat de sfeer van experiment en vitaliteit, waarmee Lievegoed indertijd met de VH begonnen is, weer helemaal aanwezig is. Er wordt gesnoeid, gespit, geschoffeld en gezaaid en wij hopen op nieuwe studenten die zich daarbij thuis voelen.

Conclusie: De Vrije Hogeschool ontwikkelt zich in de richting van een scholingstraject, waarbij na elk van de trimesters instroming en uitstroming mogelijk is. De VH richt zich op studenten en jongeren die vragen hebben over zichzelf en hun diepste wezen, of juist over zichzelf en hun verbindingen met de omringende wereld. Studenten die een stevige basis willen leggen, of die biografische vraagstukken willen oplossen, of die op zoek zijn naar verdieping in hun innerlijk leven en in hun vriendschappen.

Wij mogen dankbaar zijn dat Lievegoed indertijd het initiatief tot de VH heeft genomen en dat zo velen na hem het initiatief hebben doorgedragen. Thans staan wij open voor nieuwe taken en nieuwe verbindingen. De toekomst trekt!

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 53, Juni 2002

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl